STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA DÁMASA RUIZ-JARABA COLOMERA

přednesené dne 27. dubna 2004 [1]

I – Skutečnosti předcházející sporu

1. Již podruhé předkládám své stanovisko v této věci [2], jež byla zahájena v roce 2001, kdy byly Soudnímu dvoru Arbeitsgericht Lörrach (Německo), soudem prvního stupně příslušným pro oblast sociálního práva, předloženy tři předběžné otázky [3].

2. Soudní dvůr na počátku rozhodl tyto věci technického rázu [4] přidělit kolegiu pěti soudců [5] a rozhodnout bez konání ústní části řízení. Avšak zatímco odpověď na první dvě otázky lze předvídat, třetí otázka již představuje větší obtíže.

Cílem této poslední otázky je zjistit, zda v případě, že členský stát do svého právního řádu nesprávně provedl směrnici 93/104/ES o některých aspektech úpravy pracovní doby [6], je čl. 6. bod 2 této směrnice ukládající vnitrostátním orgánům povinnost zajistit, aby průměrná délka týdenní pracovní doby, včetně přesčasů, nepřesáhla čtyřicet osm hodin, dostatečně přesný a bezpodmínečný, aby se jej soukromé osoby mohly dovolávat před vnitrostátními soudy.

3. Dle usnesení velkého senátu Soudního dvora ze dne 13. ledna 2004 [7], jímž bylo rozhodnuto o znovuotevření ústní části řízení, mělo kolegium, kterému byla věc předložena, za to, že v případě, že by uvedený článek splňoval podmínky nezbytné k tomu, aby zakládal přímý účinek, bylo by třeba v rámci sporu mezi jednotlivci určit důsledky vyplývající z neslučitelnosti vnitrostátního právního předpisu, kterým je směrnice provedena, s dostatečně přesným

1 – Původní jazyk: španělština.

2 — První stanovisko bylo uveřejněno dne 6. května 2003, tedy v den skončení ústní části řízení.

3 — Jedná se o sedm usnesení ze dne 26. září 2001 odpovídajících stejnému počtu řízení probíhajících před tímto soudem. Všech sedm věcí bylo spojeno za účelem písemné části řízení usnesením předsedy Soudního dvora ze dne 7. listopadu 2001.

4 — V průběhu písemné části řízení předložili svá vyjádření pouze žalobci v původních řízeních a Komise.

5 — V tomto případě šestému senátu.

6 — Směrnice Rady ze dne 23. listopadu 1993 (Úř. věst. L 307, s. 18; Zvl. vyd. 05/02, s. 197).

7 — Bod 6 uvedeného usnesení to umožňuje.

a bezpodmínečným předpisem práva Společenství. Z toho důvodu šestý senát rozhodl podle čl. 44 odst. 4 jednacího řádu vrátit věci plénu.

4. Za účelem umožnění diskuse bylo uspořádáno jednání, na které byly kromě účastníků sporu v původním řízení pozvány členské státy, Rada a Komise.

V tomto stanovisku se omezím pouze na projednání této otázky, ve zbytku se přidržím svého předcházejícího stanoviska.

5. Jednání konaného dne 9. března 2004 se účastnili zástupci žalobců v původním řízení, zmocněnci německé, francouzské, italské a britské vlády a Komise.

II – Právní a skutkový rámec

6. Německá právní úprava pracovní doby a doby odpočinku je obsažena v Arbeitszeitgesetz (zákon o pracovní době) ze dne 6. června 1994, který byl přijat za účelem provedení směrnice 93/104 do vnitrostátního právního řádu.

7. Podle čl. 2 odst. 1 Arbeitszeitgesetz se pracovní dobou rozumí doba mezi začátkem a koncem práce, s výjimkou přestávek; podle čl. 3 nesmí tato doba přesáhnout osm hodin, může však být prodloužena až na deset hodin, pokud průměrná pracovní doba v období šesti kalendářních měsíců nebo dvaceti čtyř týdnů nepřesahuje osm hodin na jeden pracovní den.

8. Podle čl. 7 odst. 1 bodu 1 Arbeitszeitgesetz lze nicméně kolektivní smlouvou nebo podnikovou dohodou odchylně od článku 3:

a) prodloužit pracovní dobu nad deset hodin i bez nároku na náhradu, pokud pracovní doba pravidelně a ve značné míře zahrnuje dobu pracovní pohotovosti;

[...]

9. Podle čl. 14 odst. 1 kolektivní smlouvy o pracovních podmínkách zaměstnanců, pracovníků a učňů německého Červeného kříže (Tarifvertrag über Arbeitsbedingungen für Angestellte, Arbeiter und Auszubildende

des Deutschen Roten Kreuzes, dále jen „kolektivní smlouva Červeného kříže"), založené na čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) Arbeitszeitgesetz, nesmí běžná týdenní pracovní doba s vyloučením přestávek přesáhnout třicet devět hodin (od 1. dubna 1990 třicet osm a půl hodiny). Průměr běžné týdenní pracovní doby se zpravidla počítá za období dvaceti šesti týdnů.

10. Žalobci, kteří jsou všichni kvalifikovanými pracovníky zdravotnické záchranné služby a služby přepravy nemocných a jsou stávajícími nebo bývalými zaměstnanci německého Červeného kříže, se domáhají ve dvou případech zaplacení přesčasových hodin a v ostatních případech uznání práva nepracovat více než čtyřicet osm hodin týdně. Žalovaný zajišťuje provoz mimo jiné pozemní záchranné služby, řídí několik stanovišť záchranné služby, která jsou obsazena dvacet čtyři hodin denně, a zajišťuje svou činnost pomocí sanitních vozidel.

Podle čl. 14 odst. 2 může být nicméně běžná pracovní doba prodloužena:

a) až na deset hodin denně nebo v průměru čtyřicet devět hodin týdně, pokud pravidelně zahrnuje dobu pracovní pohotovosti v průměrné délce nejméně dvou hodin denně;

b) až na jedenáct hodin denně nebo v průměru padesát čtyři hodin týdně, pokud pracovní pohotovost trvá v průměru tři hodiny denně; a

c) až na dvanáct hodin denně nebo v průměru šedesát hodin týdně, pokud je zaměstnanec přítomen na pracovišti pouze za tím účelem, aby na požádání prováděl práce.

11. Pracovní smlouvy se řídí kolektivní smlouvou Červeného kříže. Všichni účastníci řízení souhlasí, že jsou splněny materiální požadavky stanovené čl. 14 odst. 2 písm. b) uvedené kolektivní smlouvy týkající se prodloužení denní pracovní doby, a sice provádět nejméně tři hodiny povinné pracovní pohotovosti (Arbeitsbereitschaft).

12. Podle znění této smlouvy platného v době, kdy nastaly skutečnosti sporu, mohla být maximální týdenní pracovní doba stanovená čl. 6 odst. 2 směrnice 93/104 nepřetržitě překračována, neboť čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) Arbeitszeitgesetz umožňoval prostřednictvím kolektivní smlouvy prodloužit pracovní

dobu nad deset hodin bez nároku na náhradu, pokud zahrnovala pravidelně značnou část pracovní pohotovosti [8].

III – Analýza otázky

13. Ve svém předchozím stanovisku jsem uvedl, opíraje se přitom o několik citací z judikatury a právní nauky, že se jedná o spor mezi jednotlivci, takže pracovníci se dle známé judikatury Soudního dvora o přímém účinku směrnic, které byly členskými státy nesprávně provedeny, nemohou dovolávat čl. 6 bodu 2 směrnice 93/104.

14. Zdůraznil jsem rovněž, že za takových okolností je vnitrostátní soudní orgán pověřený výkladem vnitrostátního práva povinen tak učinit v co možná největším rozsahu ve světle znění a účelu směrnice, aby tak dosáhl výsledku jí zamýšleného, a byl tak v souladu s třetím pododstavcem článku 249 ES.

15. A konečně jsem připomněl, že pokud se tento „výklad v souladu s právem Společenství" ukáže jako nemožný, umožňuje judikatura Soudního dvora vnitrostátnímu soudu, aby zajistil plnou účinnost práva Společenství tak, že v případě potřeby na základě vlastní iniciativy neuplatní veškerá ustanovení vnitrostátního práva, která jsou v rozporu s právem Společenství, aniž by bylo třeba žádat či vyčkat předchozího zrušení těchto ustanovení legislativní cestou nebo jiným ústavním postupem.

16. Chápu a sdílím obavy těch, pro které skutečnost, že nebyl uznán přímý horizontální účinek směrnic, představuje překážku, ale smířit tento obecný směr judikatury, jenž byl přijat navzdory nesouhlasu některých generálních advokátů a značné části právní nauky, s požadavkem „výkladu v souladu s právem Společenství" je jedním z nejsložitějších dilemat práva Společenství, pro něž je obtížné nalézt obecné řešení. Je však namístě tuto situaci hlouběji analyzovat přinejmenším za účelem nalezení východiska odpovídajícího zvláštní povaze projednávaných věcí, jež zohlední zásadu přednosti práva Společenství, povinnost loajální spolupráce členských států vyplývající z článku 10 ES, jakož i normativní charakter směrnice a účinky, které zakládá v právním systému zavedeném Smlouvou.

8 — Německá vláda ve své odpovědi na dotaz Soudního dvora upřesňuje, že od 1. ledna 2004 vstupuje v platnost novela zákona o pracovní době, která ukládá povinnost poskytnout pracovníkovi náhradu v případě prodloužení pracovní doby nad deset hodin. Novela byla přijata s ohledem na rozsudek Soudního dvora ze dne 9. září 2003, Jaeger (C-151/02, dosud nezveřejněný ve Sbírce rozhodnutí), který v bodě 71 potvrzuje, že pracovní pohotovost, kterou lékař vykonává svou fyzickou přítomností v nemocnici, tvoří jako celek součást pracovní doby ve smyslu směrnice 93/104, takže tatáž směrnice brání právní úpravě členského státu, která dobu nečinnosti pracovníka v průběhu pracovní pohotovosti kvalifikuje jako dobu odpočinku.

Již nyní mohu uvést, že žádný z argumentů, jež zazněly v průběhu jednání, mě zcela nepřesvědčil.

17. Soudní dvůr požaduje, aby byla objasněna použitelnost kritéria „výkladu v souladu s právem Společenství", s ohledem na zvláštní okolnosti projednávaných věcí, a sice: 1) že čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) německého zákona o pracovní době je odchylnou úpravou oproti obecnějším ustanovením téhož zákona, která jsou v dokonalém souladu se zněním a účelem právní úpravy Společenství; 2) že účelem směrnice 93/104 je chránit pracovníky jakožto slabší stranu pracovní smlouvy; a 3) že většina žalobců se svou žalobou domáhá uznání práva nepracovat více než čtyřicet osm hodin týdně, přičemž jejich nárok postrádá ekonomický obsah a lze jej jen obtížně kvantitativně vyjádřit, takže pravděpodobnost, že dosáhnou odškodnění ze strany veřejných orgánů z důvodu porušení právního řádu Společenství, se jeví velmi omezená.

18. Charakteristické rysy projednávaných věcí je odlišují od jiných věcí přezkoumávaných v minulosti Soudním dvorem, kdy se právní úprava členského státu nepřizpůsobila směrnici ve stanovené lhůtě nebo ji provedla nesprávně. V projednávané věci však Německo přijalo zákon za účelem začlenění znění a účelu směrnice 93/104 do svého vnitrostátního práva. Domnívám se, že mělo v úmyslu tak postupovat řádně, protože nic nenasvědčuje tomu, že by chtělo úmyslně porušit závazek loajality, který mu ukládá článek 10 ES. Důkazem jeho dobré vůle je skutečnost, že ve lhůtě kratší než čtyři měsíce změnilo svou právní úpravu tak, aby ji přizpůsobilo výkladu podanému Soudním dvorem v rozsudku Jaeger [9]. Kromě toho podle judikatury musí veškeré vnitrostátní soudní orgány předpokládat, že daný členský stát měl v úmyslu plně dodržovat povinnosti vyplývající z dané směrnice [10].

19. Z toho důvodu je třeba uznat, že cílem německého zákona o pracovní době je převzít všechna ustanovení směrnice 93/104. V jednom bodě se však tento zákon dopustil chyby: překročil dosah vymezený správnou koordinací zásad (články 1 až 16) a odchylek (články 17 a 18), která tvoří strukturu režimu směrnice. Jedná se konkrétně o čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) uvedeného zákona, který představuje odchylnou úpravu, zatímco ostatní ustanovení obsahující vymezení pracovní doby a doby odpočinku se striktně drží právní úpravy Společenství.

20. Uvedené ustanovení německého zákona, z něhož vychází článek 14 kolektivní smlouvy

9 — Výše uvedený rozsudek Jaeger (poznámka pod čarou 8).

10 — Rozsudek ze dne 16. prosince 1993, Wagner Miret (C-334/92, Recueil, s. I-6911), bod 20.

Červeného kříže týkající se prodloužení týdenní pracovní doby, bylo ve skutečnosti formulováno jako odchylka od článku 3 zákona, podle něhož pracovní doba nemůže přesáhnout osm hodin denně.

21. Při výkladu posledně uvedeného ustanovení ve spojení s článkem 9 uvedeného zákona, který vyhrazuje neděli jako den odpočinku, dospějeme k pracovnímu týdnu v délce čtyřiceti osmi hodin, který je v souladu s čl. 6 bodem 2 směrnice 93/104. Již pouhé použití těchto dvou článků vnitrostátní právní úpravy by umožnilo dát za pravdu většině žalobců v původním řízení, neboť jak jsem již uvedl, dva ze sedmi sice žádají zaplacení přesčasových hodin, ale ostatních pět se domáhá uznání práva nepracovat více než čtyřicet osm hodin týdně.

Pokud by německý soud tomuto požadavku vyhověl, znamenalo by to, v rozporu s ustálenou judikaturou, že tím uznává přímý účinek ustanovení směrnice, která, jak víme, sama o sobě nemůže ukládat povinnosti jednotlivcům [11]?

11 — Rozsudky ze dne 26. února 1986, Marshall (152/84, Recueil, s. 723), bod 48, a ze dne 13. listopadu 1990, Marleasing (C-106/89, Recueil, s. I-4135), bod 6.

22. Členské státy, které se účastnily tohoto řízení o předběžných otázkách, otevřeně vyjádřily svoje ohromení možností takového obratu judikatury, pokud jde o uznání přímého účinku směrnice, jež nebyla do vnitrostátního právního řádu provedena ve stanovené lhůtě nebo byla provedena nesprávně. Nesdílím tyto obavy, neboť se nedomnívám, že tato otázka vyvstává v souvislosti s čl. 6 bodem 2 směrnice 93/104, přestože splňuje podmínky, pokud jde o dostatečnou přesnost a bezpodmínečnost [12]. Rovněž nesdílím názor těch, kdo namítali, že nepoužít v původním řízení německé ustanovení, jež je v rozporu s uvedeným předpisem práva Společenství, by znamenalo totéž jako přiznat mu tento přímý účinek, přestože mnohá rozhodnutí Soudního dvora tento přímý účinek ve sporech mezi jednotlivci neuznávají.

Naopak se shoduji s italskou vládou, která má za méně rušivé a zároveň více funkční, s ohledem na cíle sledované Smlouvou prostřednictvím směrnic, přidržet se řešení přijatého Soudním dvorem a dát přednost tomu výkladu vnitrostátního předpisu, který je nejvíce v souladu s právem Společenství.

12 — Rozsudky ze dne 19. ledna 1982, Becker (8/81, Recueil, s. 53), bod 25; ze dne 22. června 1989, Fratelli Costanzo (103/88, Recueil, s. 1839), bod 29; ze dne 17. září 1996, Cooperativa Agricola Zootecnica S. Antonio a další (spojené věci C-246/94 až C-249/94, Recueil, s. I-4373), bod 17; ze dne 1. června 1999, Kortas (C-319/97, Recueil, s. I-3143), bod 21; a ze dne 5. února 2004, Rieser Internationale Transporte (C-157/02, Recueil, s. I-1477), bod 22.

23. Není třeba připomínat, že povinnost členských států dosáhnout cíle stanoveného směrnicemi, jakož i závazek přijmout podle článku 10 ES veškerá vhodná obecná i zvláštní opatření ke splnění této povinnosti zavazují veškeré orgány členských států včetně orgánů soudních [13].

24. Aby Soudní dvůr zmírnil neuznání přímého účinku konkrétního ustanovení směrnice ve sporu mezi jednotlivci, vyvinul právní teorii takzvaného „výkladu v souladu s právem Společenství", podle něhož je při použití vnitrostátního práva, ať už se jedná o právní úpravu, která směrnici předchází, nebo po ní následuje, vnitrostátní soud povinen vykládat vnitrostátní právo v co možná největším rozsahu ve světle znění a účelu příslušné směrnice, aby tak dosáhl souladu s třetím pododstavcem článku 249 ES [14]. Tato zásada se týká především vnitrostátního soudního orgánu, neboť členský stát měl, jak je tomu v projednávaných věcech, za to, že jím přijatá právní úprava splňovala požadavky směrnice [15].

25. U jistého počtu věcí, u nichž Soudní dvůr doporučoval tento způsob výkladu, neboť se jednalo o spory mezi jednotlivci, se však Soudní dvůr neomezil pouze na vyslovení zásady jejich výkladu, ale zašel dále a sdělil soudu, který se na něj v dané věci obrátil, konkrétní výsledek, k němuž by měl v každém případě dospět. Pro ilustraci uvedu několik příkladů [16].

13 — Rozsudky ze dne 10. dubna 1984, Von Colson a Kamann (14/83, Recueil, s. 1891), bod 26; a ze dne 15. května 1986, Johnston (222/84, Recueil, s. 1651), bod 53.

14 — Výše uvedené rozsudky Marleasing, bod 8 (poznámka pod čarou 11); a Wagner Miret, bod 20 (poznámka pod čarou 10); rozsudek ze dne 14. července 1994, Faccini Dori (C-91/92, Recueil, s. I-3325), bod 26, a ze dne 13. července 2000, Centrosteel (C-456/98, Recueil, s. I-6007), bod 16.

15 — Výše uvedený rozsudek Wagner Miret, bod 21 (poznámka pod čarou 10). Viz Bernardeau, L.: „Clauses abusives: illicéité des clauses attributives de compétence et l'autonomie de leur contrôle judiciaire", v *Revue européenne de droit de la consommation*, 2000, s. 261 až 281, zejména s. 270: „L'obligation d'interprétation conforme qui découle du principe de la primauté du droit communautaire s'applique *a fortiori* lorsque la directive a été transposée".

16 — Část německé právní nauky přiznává vnitrostátnímu soudu pravomoc, aby za účelem naplnění cílů směrnice Společenství pomocí výkladu v souladu s právem Společenství čelil nedostatkům nebo dokonce neslučitelnosti vnitrostátního práva s právem Společenství. Viz Götz, V.: „Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat" v *Neue Juristische Wochenschrift*, 1992, s. 1854: „Über die Auslegung von Begriffen und Normen, die eine offensichtliche Kongruenz zwischen Richtlinie und staatlichem Umsetzungsrecht aufweisen, hinaus, kann richtlinienkonforme Auslegung in begrenztem Umfange die weitergehende Funktion erfüllen, Unzulänglichkeiten der staatlichen Gesetzgebung zu überbrücken oder der Richtlinie zu einem Anwendungsvorrang gegenüber solchen Bestimmungen des nationalen Rechts zu verhelfen, die nicht direkt umsetzungsbedingt sind, deren Anwendung aber im Bereich der Richtlinie mit dieser nicht zu vereinbaren wäre". Podle této právní nauky se přednost práva Společenství rozšiřuje také na jeho výklad, což znamená, že smysl přisouzený Soudním dvorem je nadřazený jakémukoliv jinému smyslu, který by mohl být normám vnitrostátního práva určeným k provedení směrnice Společenství přisouzen, což by vedlo k situaci, kdy musí vnitrostátní soud vykládat vnitrostátní právo *contra legem*, aby zaručil použití právní úpravy Společenství. Jako příklad lze uvést Dendrinos, A.: *Rechtsprobleme der Direktwirkung von EWG-Richtlinien*, s. 290–292, zejména s. 290: „In diesem Punkt muss hervorgehoben werden, dass die Richtlinienbestimmungen Vorrang in der Auslegung haben. Dies bedeutet, dass den durch den EuGH ausgelegten Richtlinienvorschriften des Gemeinschaftsrechts für den Ausgangsfall Vorrang gegenüber der gegenteiligen einheimischen Interpretation einer mehrdeutigen zur Ausführung der Richtlinien ergangenen nationalen Norm gebührt. Hier spricht man von der unmittelbar wirkenden Auslegung. Aufgrund dieser Erkenntnis kommt man der Anerkennung der horizontalen unmittelbaren Wirkung ein Stück näher, da der nationale Richter wegen der vorrangigen Auslegung des EuGH gegebenenfalls nationales Recht contra legem auslegen muss, welches zur Umsetzung der Richtlinie ergangen ist und zugleich private Rechtsverhältnisse regelt", a Brechmann, W.: *Die richtlinienkonforme Auslegung*, s. 160–166, zejména s. 163, kde se na tuto právní nauku zastávanou několika autory odkazuje: „Die These von Dendrinos, dass eine richtlinienkonforme Auslegung auch eine Auslegung contra legem erlaube, ist jedoch keineswegs eine vereinzelte Sondermeinung, sondern sie wird von anderen Autoren der völkerrechtlichen Theorie vertreten".

26. V případě výkladu směrnice 68/151/EHS [17], která není provedena do španělského právního řádu, jejímž předmětem je omezit případy neplatnosti akciových společností, aby byla zajištěna ochrana zájmů ve vztazích mezi společnostmi a třetími osobami, jakož i ve vztazích mezi společníky, Soudní dvůr upozornil vnitrostátní soud, že je povinen vykládat vnitrostátní právo ve světle znění a účelu této směrnice, *aby se omezilo prohlášení neplatnosti společnosti z jiných důvodů než důvodů uvedených v článku 11* [18].

Společnost Marleasing podala žalobu na neplatnost společenské smlouvy z důvodu chybějícího právního důvodu, podezření ze zastírání a proto, že byla uzavřena na újmu práv věřitelů. Žalovaná zpochybnila žalobu s odvoláním na skutečnost, že článek 11 směrnice taxativně vyjmenovává případy neplatnosti a chybějící právní důvod mezi těmito důvody není uveden. Aby se vyhovělo návrhu Soudního dvora, neměly být použity články 1261 a 1275 španělského občanského zákoníku, na jejichž základě pozbývají právního účinku smlouvy bez právního důvodu nebo smlouvy, jejichž právní důvod je nezákonný. A přesně to soud prvního stupně č. 1 v Oviedu učinil v rozsudku ze dne 23. února 1991 a zamítl žalobu z důvodu, že byla založena na chybějícím právním důvodu, tedy důvodu neplatnosti, který není stanoven směrnicí 68/151 [19]. Rozsudek, jenž byl jednohlasně oslavován kvůli duchu Společenství, v němž se nesl, nezkoumal otázku, zda by mohlo použití právní teorie „výkladu v souladu s právem Společenství" zakládat účinky srovnatelné s uznáváním přímého horizontálního účinku směrnic.

27. Rozsudek Wagner Miret [20] vyvodil z usnesení předkládajícího soudu, že španělská právní úprava nemohla být vykládána v souladu se směrnicí 80/987/EHS [21], a že tedy *neumožňovala zajistit, aby se na pracovníky vedení vztahovaly záruky zavedené právní úpravou Společenství*, a určil, že členský stát je povinen uhradit škody způsobené dotčeným osobám neplněním směrnice.

V průběhu řízení o předběžné otázce bylo zdůrazněno, že Španělsko nezřídilo jinou

17 — První směrnice Rady ze dne 9. března 1968 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (Úř. věst. L 65, s. 8; Zvl. vyd. 17/01, s. 3).

18 — Výše uvedený rozsudek Marleasing, bod 13 (poznámka pod čarou 11). Curtin, D.: „Directives: the effectiveness of judicial protection of individual rights", *Common Market Law Review*, 1990, s. 709 až 739, zejména s. 724: „In Marleasing, the end result was that the Spanish tribunal was obliged to interpret the provisions of the Spanish Civil Code in a manner so as to preclude a declaration of nullity of a public limited company based on a ground different from those set out in Article 11 of the (unimplemented) first Company Directive. This means in effect that the obligation contained in a directive is placed on private parties, albeit after having been transformed, via judicial interpretation, into one of national law. In practice, this clever judicial strategy achieves, where the national law is at all open to interpretation, the same result as if a particular provision of that directive could be recognized as enjoying horizontal direct effects. In this manner, "horizontal" rights which are enshrined in directives can have the force of law as between individuals without a specific domestic legislative process and the primacy of Community law is assured".

19 — Viz databáze DEC-NAT Soudního dvora, odkaz dos-Cour QP/01853-P1.

20 — Výše uvedený rozsudek Wagner Miret, bod 22 (poznámka pod čarou 10).

21 — Směrnice Rady ze dne 20. října 1980 o sbližování právních předpisů členských států týkajících se ochrany zaměstnanců v případě platební neschopnosti zaměstnavatele (Úř. věst. L 283, s. 23; Zvl. vyd. 05/01, s. 217), ve znění směrnice Rady 87/164/EHS ze dne 2. března 1987 (Úř. věst. L 66, s. 11; Zvl. vyd. 05/01, s. 333).

záruční instituci než FOGASA, jejíž krytí se nevztahovalo na tuto kategorii zaměstnanců v případě vymáhání úhrady nároků nevyrovnaných z důvodu platební neschopnosti zaměstnavatele. S ohledem na určitý prostor pro uvážení, který směrnice 80/987 ponechává členským státům, Soudní dvůr rozhodl, že tato kategorie zaměstnanců nemůže využít tuto právní úpravu k vymáhání úhrady nevyrovnaných nároků na záruční instituci, jež byla vytvořena pro jiné kategorie zaměstnanců. V rozsudku ze dne 16. února 1994 Tribunal Superior de Justicia de Cataluña žalobu zamítl a zprostil záruční instituci FOGASA odpovědnosti, přičemž však uznal, že žalobce má právo podat žalobu proti státu za utrpěnou újmu a tuto žalobu může podat u příslušného soudního orgánu [22].

28. V rozsudku Océano Grupo Editorial a Salva Editores [23] se jednalo o určení, zda v případě nepřizpůsobení vnitrostátního právního řádu směrnici 93/13/EHS [24] ve stanovené lhůtě je možné bez návrhu zkoumat nedostatek příslušnosti civilního soudu v Barceloně, neboť mu tato příslušnost byla udělena podmínkou smlouvy, kterou tentýž soud považoval ve smyslu směrnice za nepřiměřenou. Soudní dvůr se ztotožnil s návrhem generálního advokáta Saggia, který předložil ve svém skvělém stanovisku, v jehož bodech 27 až 37 tuto choulostivou otázku podrobně zkoumá, a rozhodl kladně tím, že určil, že požadavek „výkladu v souladu s právem Společenství" zejména vyžaduje, aby vnitrostátní soudní orgán *dal přednost vnitrostátní právní úpravě, jež mu umožní odmítnout bez návrhu příslušnost, která mu byla přidělena na základě nepřiměřené podmínky.*

Sporná nepřiměřená podmínka udělovala soudu v místě sídla podniku výlučnou příslušnost, pokud jde o rozhodování sporů týkajících se uplatňování smlouvy o prodeji. Směrnice 93/13 byla do vnitrostátního právního řádu provedena opožděně a v mezidobí předpisy platné v oblasti ochrany spotřebitele výslovně neupravovaly možnost dovolat se bez návrhu neplatnosti nepřiměřených podmínek smluv a ve španělském právu rovněž neexistoval právní základ pro příslušnost soudu ohledně určení neplatnosti, vyjma na žádost jedné ze stran. Soudní dvůr však španělskému soudu sdělil, že musí bez návrhu odmítnout převzít příslušnost pro rozhodování sporu, jež mu byla udělena za těchto podmínek [25]. V usnesení vydaném dne

22 — Viz databáze DEC-NAT Soudního dvora, odkaz dos-Cour QP/02395-P1.

23 — Rozsudek ze dne 27. června 2000 (spojené věci C-240/98 až C-244/98, Recueil, s. I-4941), bod 32.

24 — Směrnice Rady ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (Úř. věst. L 95, s. 29; Zvl. vyd. 15/02, s. 288).

25 — Craig, P. a Búrca, G.: *EU Law. Text, cases and materials*, Third Edition, Oxford University Press, s. 219: „This ruling does not declare that the Spanish court I decline jurisdiction by reading national law in the light of the Directive's requirements, but it certainly encourages the national court to do this, by indicating that it should 'favour' that interpretation if it is possible. And while such an interpretation of national law would not impose any legal obligation on Océano, it would deprive that company of any possible existing right under national law to enforce the consumer contract before the Barcelona court. While the defendant would not himself or herself have to 'invoke' the right (since the defendant might well not appear before a court outside his or her domicile) that party would benefit from the terms of the directive even though it was not implemented, and the plaintiff company would suffer a legal disadvantage"; a Stuyck, J.: *Common Market Law Review*, 38, s. 719 až 737, zejména s. 737: „Océano means a further step in the Court's case law on the role of the national judge in applying Community law, by construing a duty for the national courts to invoque of their own motion the unfair character [...] of a jurisdiction clause".

14. července 2000 španělský soud prvního stupně uplatnil rozsudek Soudního dvora doslova a do písmene a využil své právo bez návrhu přezkoumat nepřiměřenost smluvní podmínky a zamítnout žalobu jako nepřípustnou z důvodu nepřiměřenosti podmínky smlouvy týkající se přidělení sporu soudům v Barceloně a dodal, že tato neplatnost uděluje příslušnost rozhodovat věc soudům v místě bydliště žalovaného [26].

29. Povinnost „výkladu v souladu s právem Společenství" se neuplatňuje pouze v řízeních o předběžných otázkách, jak by se mohlo zdát na základě výše uvedených příkladů. Podle rozsudku Komise *v.* Itálie [27] určení, že některý členský stát nesplnil povinnosti, které pro něj vyplývají z práva Společenství, *znamená pro soudní i správní orgány tohoto členského státu jednak plnoprávný zákaz použití neslučitelného režimu daňové úlevy, a jednak povinnost přijmout veškerá opatření pro usnadnění uplatnění plného účinku práva Společenství.*

30. V jiných případech sice nebylo vnitrostátnímu soudu sděleno tak přesně, k jakému závěru má dospět, Soudní dvůr mu však navrhl nejvhodnější způsob, jakým má být dosaženo účelu směrnice.

31. V rozsudku Pafitis a další [28] Soudní dvůr rozhodl, že článek 25 směrnice 77/91/EHS [29], jejímž cílem je zaručit minimální úroveň ochrany akcionářů ve všech členských státech, brání použití vnitrostátní právní úpravy umožňující, aby bylo o navýšení kapitálu bankovní akciové společnosti z důvodu výjimečné situace vyvolané zadlužením rozhodnuto prostřednictvím správního aktu, a nikoli prostřednictvím usnesení valné hromady.

V původním řízení proti sobě stála na jedné straně banka založená ve formě akciové společnosti a její noví akcionáři, na straně druhé pak bývalí akcionáři banky, kteří napadli jednak změnu stanov společnosti, která umožnila navýšení kapitálu s tvrzením, že šlo o rozhodnutí prozatímního správce, jež bylo přijato bez svolání valné hromady akcionářů, a rozdělení akcií. Bývalí akcionáři rovněž požadovali zrušení trojího navýšení kapitálu společnosti provedeného později. Skutkové okolnosti, jež nastaly po tomto řízení, neumožňují určit, jaký by býval byl důsledek výroku Soudního dvora [30].

26 — Viz databáze DEC-NAT Soudního dvora, odkaz dos-Cour QP/03748-P1.

27 — Rozsudek ze dne 19. ledna 1993 (C-101/91, Recueil, s. I-191), bod 24. Viz také rozsudek ze dne 13. července 1972, Komise *v.* Itálie (48/71, Recueil, s. 529), bod 7.

28 — Rozsudek ze dne 12. března 1996 (C-441/93, Recueil, s. I-1347), bod 60.

29 — Druhá Směrnice Rady ze dne 13. prosince 1976 o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (Úř. věst. L 26, s. 1; Zvl. vyd. 17/01, s. 8).

30 — V tomto případě vnitrostátní soud, který položil předběžnou otázku, odmítl výklad Soudního dvora a žalobu zamítl (databáze DEC-NAT, dos-Cour QP/02610-P1). Proti rozhodnutí soudu bylo podáno odvolání, kdy řecký soudce formuloval novou předběžnou otázku (dos-Cour QP/03745-P1), která byla stažena z důvodu zpětvzetí návrhu účastníky řízení. Soudní dvůr byl tudíž zbaven možnosti vyslovit se k neuplatnění svého rozsudku soudem prvého stupně.

32. Ve věci Ruiz Bernáldez [31] byly položeny otázky v trestním řízení proti opilému řidiči, který způsobil dopravní nehodu. Vnitrostátní soud ho odsoudil k zaplacení způsobených hmotných škod, ale zprostil jeho pojišťovnu jakékoliv povinnosti odškodnění, přičemž vycházel z vnitrostátní právní úpravy pojištění občanskoprávní odpovědnosti z používání a provozu motorových vozidel, která vylučovala pojistné krytí škod, jestliže odpovědná osoba řídila ve stavu opilosti.

Při té příležitosti Soudní dvůr vyložil směrnice 72/166/EHS [32] a 84/5/EHS [33] v tom smyslu, že s ohledem na sledovaný cíl ochrany musí povinné ručení vozidel připouštět, aby oběti nehody způsobené vozidlem byly odškodněny za veškerou utrpěnou tělesnou a hmotnou újmu, a že smlouva o povinném ručení vozidla nesmí připustit, aby v určitých případech, a zejména v případě opilosti řidiče, byla pojišťovna zbavena povinnosti náhrady za tělesnou a hmotnou újmu způsobenou třetím osobám pojištěným vozidlem. Soudní dvůr tedy vnitrostátnímu soudu navrhl, že pojišťovna musí oběti odškodnit, i když to vnitrostátní právní úprava nestanoví [34]. Audiencia Provincial de Sevilla se následně řídila rozhodnutím Soudního dvora o předběžné otázce a uložila dne 30. dubna 1996 pojišťovně odškodnit oběť nehody, kterou v podnapilém stavu způsobil p. Ruiz Bernáldez [35].

33. V rozsudku Draehmpaehl [36] Soudní dvůr určil, že směrnice 76/207/EHS [37] brání vnitrostátním právním předpisům, které na rozdíl od ostatních vnitrostátních předpisů občanského a pracovního práva stanoví maximální výši odškodnění, které může požadovat uchazeč, jenž byl diskriminován ve výběrovém řízení z důvodu pohlaví, na částku odpovídající tříměsíčnímu platu, pokud prokázal, že by býval získal volné pracovní místo, kdyby výběrové řízení probíhalo bez diskriminace, nebo na částku odpovídající šestiměsíčnímu platu, pokud nárok na odškodnění uplatňuje více uchazečů. Daný pracovník se ucházel o nabídku zaměstnání určenou ženám a zveřejněnou prostřednictvím inzerátu v tisku, aniž by mu podnik odpověděl nebo vrátil zaslané doku-

31 — Rozsudek ze dne 28. března 1996 (C-129/94, Recueil, s. I-1829), bod 24.

32 — Směrnice Rady ze dne 24. dubna 1972 o sbližování právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění (Úř. věst. L 103, s. 1; Zvl. vyd. 06/01, s. 10).

33 — Druhá směrnice Rady ze dne 30. prosince 1983 o sbližování právních předpisů členských států týkajících se občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel (Úř. věst. 1984, L 8, s. 17).

34 — Tridimas, T.: „Black, white and shades of grey: horizontality of directives revisited", v *Yearbook of European Law*, 21, 2001-2002, s. 327 až 354, zejména s. 352: „Bernáldez causes problems. It is clear that the insurance directives were relied upon to impose an obligation on a third party, i.e. the insurance company, which was not represented in the proceedings. The Court expressly held that Article 3(1) of the First Directive precludes an insurer from being able to rely on statutory provisions or contractual clauses to refuse to compensate third-party victims of an accident caused by the insured vehicle. How can this be distinguished from horizontal direct effect? The answer is with difficulty".

35 — Viz databáze DEC-NAT Soudního dvora (dos-Cour QP/02722-P1).

36 — Rozsudek ze dne 22. dubna 1997 (C-180/95, Recueil, s. I-2195), body 37 a 43.

37 — Směrnice Rady ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a pracovní podmínky (Úř. věst. L 39, s. 40; Zvl. vyd. 05/01, s. 187).

menty. Pracovník se obrátil na soud, neboť se domníval, že byl nejkvalifikovanějším uchazečem a že se stal obětí diskriminace. Jasnost rozhodnutí Soudního dvora o předběžné otázce neponechala Arbeitsgericht v Hamburku na výběr mnoho možností [38].

34. Ve věci Bellone [39] se Soudní dvůr vyslovil ke směrnici 86/653/EHS [40] s tím, že směrnice brání vnitrostátní právní úpravě, která podmiňuje platnost smlouvy o obchodním zastoupení zápisem obchodních zástupců do rejstříku. Italská právní úprava kromě toho, že vyžadovala tento zápis do obchodních komor, podmiňovala platnost smlouvy o obchodním zastoupení zápisem do rejstříku, čímž zbavovala právní ochrany všechny, kdo tento požadavek nesplnili, a to zejména při ukončení vztahu mezi smluvními stranami. *De facto* se spor týkal žádosti o odškodnění předložené obchodním zástupcem po vypovězení smlouvy o obchodním zastoupení uzavřené s jedním podnikem. Generální advokát Saggio v bodě 35 stanoviska předloženého ve věci Océano Grupo Editorial tvrdil, že v rozsudku Bellone Soudní dvůr určil nepřekonatelnou neslučitelnost vnitrostátního právního předpisu a dané směrnice, která vylučovala jakýkoliv pokus o „výklad v souladu s právem Společenství", a tudíž ukládala předkládajícímu soudu povinnost nepoužít vlastní vnitrostátní právní úpravu [41].

35. Rozsudek Centrosteel [42] vyřešil záležitost považovanou za pokračování předchozí otázky. Jiný italský soud, který vycházel ze zásady, že odmítnutí judikaturou uznat přímý horizontální účinek směrnic mu brání nepoužít vnitrostátní právní úpravu, se tázal Soudního dvora, zda ustanovení Smlouvy týkající se svobody usazování a volného pohybu služeb, jejichž přímá platnost je nepochybná, brání vnitrostátnímu zákonu, který ukládá všem osobám vykonávajícím činnost obchodního zástupce povinnost zápisu do rejstříku pod sankcí neplatnosti smluv spadajících do oblasti jeho působnosti. Věc byla vyřešena v řízení o předběžné otázce, přičemž vnitrostátní soud byl odkázán na známou právní teorii „výkladu vnitrostátního práva v souladu s právem Společenství", a to tak, aby bylo dosaženo

38 — Viz databáze DEC-NAT Soudního dvora (dos-Cour QP/02961-P1). Arbeitsgericht Hamburg uložil v nepřítomnosti žalovanému podniku, který se nedostavil v žádné části řízení, aby dotčené osobě zaplatil částku 11 100 DEM. Ačkoliv německému rozsudku ze dne 29. dubna 1998 schází odůvodnění, což se zdá být u řízení tohoto druhu obvyklé, lze předpokládat, že částka odpovídá platu za dobu tří a půl měsíce, kterou požadoval žalobce. Podle údajů zaslaných předkládajícím soudem proti rozsudku nebylo podáno odvolání.

39 — Směrnice Rady ze dne 18. prosince 1986 o koordinaci právní úpravy členských států týkající se nezávislých obchodních zástupců (Úř. věst. L 382, s. 17; Zvl. vyd. 06/01, s. 177).

40 — Rozsudek ze dne 30. dubna 1998 (C-215/97, Recueil, s. I-2191), bod 18.

41 — V rozsudku ze dne 5. května 1999 měl Tribunale civile di Bologna za to, že smlouva o obchodním zastoupení je platná a zakládá účinek mezi stranami, vyhověl žalobě pí. Bellone a uložil podniku zaplacení dlužných částek. V odůvodnění potvrdil, že sankce stanovená vnitrostátní právní úpravou, a sice neplatnost smlouvy o obchodním zastoupení z důvodu chybějícího zápisu zástupce do rejstříku, je neslučitelná s právním řádem Společenství, že v případě neslučitelnosti je právo Společenství nadřazeno právu členských států a že rozsudky Soudního dvora mají přímý účinek, a tudíž podle jeho názoru nelze použít vnitrostátní právní úpravu, která podmiňuje platnost předmětné smlouvy zápisem zástupce do rejstříku (dos-Cour QP/03475-P1). Kromě toho mohu uvést, že v databázi Soudního dvora DEC-NAT se nachází několik rozsudků Corte di Cassazione, který zrušil rozhodnutí soudů nižších stupňů, které z důvodu chybějícího zápisu do rejstříku zamítly žaloby obchodních zástupců, kteří požadovali úhradu částek dlužných za plnění smlouvy o obchodním zastoupení. Viz rozsudky ze dne 15. května 1999 (dos-Cour IA/18784-A); ze dne 18. března 2002 (dos-Cour IA-22741-A); a ze dne 17. dubna 2002 (dos-Cour IA/22749-A).

42 — Výše uvedený rozsudek Centrosteel (poznámka pod čarou 14).

účelu směrnice 86/653 bez nutnosti výkladu primárního práva. Jak generální advokát Jacobs v bodě 5 svého stanoviska, tak Soudní dvůr v bodě 17 rozsudku poznamenali, že Corte di Cassazione upravil svou judikaturu s ohledem na rozsudek vydaný ve věci Bellone a rozhodl, že nesplnění zákonné povinnosti zápisu do rejstříku nemá za následek neplatnost smlouvy o obchodním zastoupení.

36. Odchýlit se od tohoto vývoje judikatury by znamenalo vážný krok zpět v uplatňování zásady přednosti práva Společenství, ohrožovalo by autoritu Soudního dvora, pokud jde o jednotný výklad jeho pravidel na území Evropské unie, a demoralizovalo by vnitrostátní soudy při výkonu jejich funkcí soudů Společenství, a to zejména těch soudů, které se řídily pokyny Soudního dvora obsaženými v rozhodnutích o předběžných otázkách týkajících se „výkladu v souladu s právem Společenství" vnitrostátní právní úpravy jejich členského státu.

Neboť, jak pravil Cicero[43], svou povahou jsme nejvíce přitahováni ke zvyšování blaha lidského rodu, svým přirozeným pudem k této rozkoši tíhneme, snažíme se zabezpečit a obohatit život druhých lidí svými radami a svým úsilím, jdeme dál cestou, kterou vždy šli ti nejlepší, a neposloucháme znamení k ústupu, která by chtěla přimět k ústupu ty, kdo již kráčí kupředu.

37. Rozsudek Arcaro[44] nicméně v jiném italském řízení o předběžné otázce připustil, že právo Společenství neobsahuje mechanismus, jenž by vnitrostátním soudním orgánům umožňoval vyloučit právní předpisy členského státu, které jsou v rozporu s některým ustanovením neuplatnitelné směrnice; rovněž uznal, že povinnost vnitrostátního soudu mít při výkladu příslušných předpisů vlastního vnitrostátního práva na zřeteli obsah směrnice má své meze, jestliže takový výklad vede k tomu, aby byla jednotlivci uložena povinnost stanovená směrnicí neprovedenou do vnitrostátního právního řádu, a tím spíše vede-li k určení trestní odpovědnosti osob, které se svým jednáním dopustily porušení této směrnice.

38. Tato tvrzení uvedená v rozsudku Arcaro se však nedají prostě a jednoduše rozšířit i na tyto projednávané věci, jak o to usilují některé z členských států, jež se účastnily projednávání, a to z několika důvodů:

Zaprvé v řízení, jehož účastníkem byl p. Arcaro, se nejednalo o spor jednotlivců, neboť dotčený účastník byl obžalován

43 — Cicero, *O republice*, španělský překlad Álvaro D'Ors, nakladatelství Gredos, Madrid 1984, kniha první, 2.2, s. 38.

44 — Rozsudek ze dne 26. září 1996 (C-168/95, Recueil, s. I-4705), body 42 a 43.

v trestním řízení. Jednalo se tedy o to zabránit, aby členský stát, který nesplnil povinnost provést do svého právního řádu směrnice 76/464/EHS [45] a 83/513/EHS [46], získal výhodu z tohoto svého nesplnění povinnosti a trestně nestíhal podnikatele, který přestoupil některá ustanovení těchto směrnic. V každém případě Soudní dvůr prohlásil, že povinnost vnitrostátního soudu dodržovat smysl směrnice při výkladu vnitrostátní právní úpravy je omezena obecnými právními zásadami, které jsou součástí práva Společenství, zejména zásadami právní jistoty a zákazu zpětného účinku, a to zvláště mohou-li zakládat trestní odpovědnost [47].

Zadruhé je velký rozdíl mezi okolnostmi věci Arcaro a okolnostmi věcí pracovníků německého Červeného kříže, jelikož v prvé věci italský zákonodárce provedl právo Unie do vnitrostátního právního řádu jen neúplně, zatímco Německo za účelem úplného provedení směrnice 93/104 přijalo zvláštní zákon, jehož článek 3 správně převzal obsah čl. 6 bodu 2 právní úpravy Společenství, když stanovil maximální týdenní pracovní dobu na čtyřicet osm hodin.

39. Nejedná se tedy, jak tvrdí federální vláda, o to, že pokud by byl zrušen čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) Arbeitszeitgesetz, ocitl by se vnitrostátní soud v právním vakuu, které by jej nutně vedlo k tomu, aby zaměstnavateli uložil povinnost na základě směrnice 93/104, neboť by se mohl prostě uchýlit k jinému vnitrostátnímu předpisu tvořícímu součást téhož souboru předpisů přijatého za účelem provedení právní úpravy Společenství [48],

45 — Směrnice Rady ze dne 4. května 1976 o znečišťování určitými nebezpečnými látkami vypouštěnými do vodního prostředí Společenství (Úř. věst. L 129, s. 23; Zvl. vyd. 15/01, s. 56).

46 — Směrnice Rady ze dne 26. září 1983 o mezních hodnotách a jakostních cílech pro vypouštění kadmia (Úř. věst. L 291, s. 1; Zvl. vyd. 15/01, s. 210).

47 — Rozsudky ze dne 11. června 1978 Pretore de Salò (14/86, Recueil, 1987, s. 2545), bod 20; a ze dne 8. října 1987, Kolpinghuis Nijmegen (80/86, Recueil, s. 3969), bod 13.

48 — Jedna část právní nauky se v tomto smyslu vyslovuje. Viz například Faro, S.: „La Cassazione torna a pronunciarsi sull'efficacia diretta ‚orizzontale' delle direttive comunitarie", v *Rivista italiana di diritto pubblico comunitario*, 1998 s. 1398-1407, zejména s. 1403 a 1404: „la previsione di questo obbligo [interpretare la norma nazionale in coerenza con quella contenuta in una direttiva comunitaria] comporta, di fatto, il riconoscimento di un effetto orizzontale ‚indiretto' delle direttive, indirecto in quanto la norma che trova applicazione al rapporto tra i privati è, in ogni caso, la norma nazionale"; Tesauro, G.: *Diritto Comunitario, terza edizione*, CEDAM, 2003, s. 162 až 184, zejména s. 180: „I risultati pratici cui si previene con l'obbligo di interpretare il diritto nazionale in modo conforme alla norma di una directiva [...] non sono molto diversi da quelli che si realizzerebbero con l'affermazione pura e semplice dell'effetto orizzontale e verticale. Non e caso, dunque, la Corte ha talvolta trasformato il problema della portata dell'effetto directo della directiva in un problema di interpretazione conforme"; Rodiere, P.: „Sur les effets directifs du droit (social) communautaire", v *Revue trimestrielle de droit européen*, 27 (4), 1994, s. 565-586, zejména s. 577: „L'opération consiste, donc, à substituer une norme de droit national conforme au droit communautaire à celle qui ne l'était pas. La norme à appliquer a un caractère national, le rôle du droit communautaire se borne à en opérer la désignation. Double avantage: peu importe qu'une directive communautaire ne puise créer directement des obligations pesant sur les particuliers, puisque on le demande au droit national"; Timmermans, C.W.A.: „Directives: their effect within the national legal systems", v *Common Market Law Review*, 16, 1979, s. 533 až 555, zejména s. 551: „I do not exclude the possibility that, once the process of legal review of national law with regard to directives has become common practice, the Court of Justice will accept and even require such review also with regard to directives relating to horizontal relationships"; a Bach, A.: *Juristenzeitung*, 1990, s. 1113: „Die richtlinienkonforme Auslegung ebenso wie die Nichtanwendung gemeinschaftswidriger Normen können dabei erhebliche Auswirkungen auf die Rechte und Pflichten einzelner haben. Objektive Wirkungen sind durchaus auch zu Lasten Privater möglich".

který dodržuje obecnou povinnost uloženou zákonodárcem Společenství [49], podle níž pracovní doba v členských státech nesmí přesáhnout tento počet hodin [50].

V tomto ohledu souhlasím s posouzením generálního advokáta Van Gervena uvedeným v bodě 7 druhém pododstavci stanoviska, které předložil ve věci Marleasing [51], a sice že úkol vnitrostátních soudů vykládat právní úpravu svého členského státu v souladu se směrnicí nikterak neznamená, že by tato směrnice měla přímý účinek mezi jednotlivci. Naopak přímý účinek mají právě vnitrostátní právní předpisy poté, co byly vyloženy v souladu se směrnicí.

40. Kromě toho je třeba se zmínit o dvou rozsudcích často citovaných účastníky, kteří se v této fázi řízení stali vedlejšími účastníky řízení, a to jak ve prospěch, tak v neprospěch jejich příslušných postojů. Jedná se o rozsudky CIA Security International [52] a Unilever [53], které sice představují mezníky ve vývoji judikatury Soudního dvora v oblasti uplatňování vnitrostátními soudy směrnic nedodržovaných členskými státy, které však nemají velký užitek, pokud jde o odpověď na zkoumanou otázku [54].

V obou uvedených věcech Soudní dvůr určil, že vnitrostátní soud musí ve sporu mezi jednotlivci vyloučit použití vnitrostátního technického předpisu, jenž byl přijat, aniž o tom byla informována Komise, čímž došlo ke zjevnému porušení článků 8 a 9 směrnice 83/189/EHS [55], avšak Soudní dvůr upřesnil, že v tomto ohledu není rozhodná jeho judikatura Faccini Dori [56], protože nesplnění ustanovení této směrnice představuje

49 — Generální advokát Alber se v bodech 25 až 31 stanoviska, které předložil ve věci, v níž byl vydán rozsudek dne 14. září 2000, Collino a Chiappero (C-343/98, Recueil, s. I-6659), vyslovil ve prospěch řešení vyznačujícího se těmito charakteristikami pro případ, že by vnitrostátní soud shledal, že se jedná o spor mezi jednotlivci. Při rozhodování o předběžných otázkách Soudní dvůr ponechal na vnitrostátním soudu, aby zjistil, zda se mohou pracovníci dovolávat ustanovení směrnice Rady 77/187/EHS ze dne 14. února 1977 o sbližování právních předpisů členských států týkajících se zachování práv zaměstnanců v případě převodů podniků, podnikání nebo částí podnikání (Úř. věst. L 61, s. 26) proti společnosti, jíž bylo prostřednictvím koncese svěřeno poskytování veřejných telekomunikačních služeb a jež se tak stala nástupcem veřejné organizace, která tyto služby poskytovala předtím.

50 — Viz též stanovisko generálního advokáta Jacobse ve výše uvedené věci Centrosteel, bod 35 (poznámka pod čarou 14), a stanovisko generálního advokáta Geelhoeda ve věci, v níž byl vydán rozsudek dne 11. července 2002, Marks & Spencer (C-62/00, Recueil, s. I-6325), bod 42.

51 — Uvedena výše (poznámka pod čarou 11).

52 — Rozsudek ze dne 30. dubna 1996 (C-194/94, Recueil, s. I-2201).

53 — Rozsudek ze dne 26. září 2000 (C-443/98, Recueil, s. I-7535).

54 — López Escudero, M.: „Efectos del incumplimiento del procedimiento de información aplicable a las reglamentaciones técnicas (směrnice 83/189/EHS)", v *Revista de Instituciones Europeas*, 1996, s. 839 až 861, zejména s. 861: „los particulares no pueden deducir derecho alguno de actos normativos comunitarios que, como la Directiva 83/189, establecen un procedimiento de información en el seno del cual las Instituciones comunitarias carecen de poder para determinar la compatibilidad con el derecho comunitario de las reglamentaciones nacionales notificadas. Por ello, considero que la utilización del principio del efecto directo para garantizar la efectividad de este tipo de normas comunitarias no es conveniente. El efecto directo no debe ser utilizado jurisprudencialmente para ‚enmendar' las deficiencias surgidas en la aplicación de cualquier tipo de normativa comunitaria".

55 — Směrnice Rady ze dne 28. března 1983 o postupu při poskytování informací v oblasti technických norem a předpisů (Úř. věst. L 109, s. 8).

56 — Výše uvedený rozsudek Faccini Dori (poznámka pod čarou 14).

významnou procesní vadu, a že ustanovení této směrnice nezakládají pro jednotlivce práva ani povinnosti [57].

41. Ani skutečnost, že přímý účinek ustanovení směrnice má vliv na práva jednotlivců, kteří nejsou součástí vertikálního vztahu, Soudnímu dvoru nezabránila tento účinek uznat. Dobré příklady pro toto tvrzení poskytuje rozsudek Fratelli Costanzo [58] týkající se výkladu směrnice 71/305/EHS [59] v žalobě na zrušení zadání veřejné zakázky na stavební práce [60]; dále rozsudek World Wildlife Fund a další [61] vydaný ohledně jiné žaloby na zrušení podané několika jednotlivci bydlícími v sousedství letiště a dvěma sdruženími na ochranu životního prostředí, v níž bylo napadeno povolení projektu restrukturalizace zařízení tohoto letiště; rozsudek Smith & Nephew a Primecrown [62], který uznal, že vlastník povolení k uvedení léčivého přípravku na trh, jež mu bylo uděleno na základě směrnice 65/65/EHS [63], se může dovolávat ustanovení této směrnice ve vnitrostátním řízení, za účelem zpochybnění platnosti povolení, jež bylo na základě téže směrnice uděleno příslušným orgánem jednomu z jeho konkurentů na patentovaný přípravek nesoucí stejný název; nebo z poslední doby rozsudek Wells [64], podle něhož pouhé záporné, byť jisté, důsledky pro práva třetích osob nejsou důvodem odepřít jednotlivci možnost dovolat se ustanovení směrnice proti členskému státu.

42. Rovněž nesdílím názor těch, kdo tvrdili, že přednost lze vyvozovat pouze z primárního práva Společenství nebo nanejvýš nařízení, protože v rozsudku Simmenthal [65] se jednalo o normu; toto rozlišení je umělé a nepřesné [66], neboť v tomto rozsudku Soudní dvůr potvrdil přednost jak Smlouvy, tak aktů orgánů, jež mají přímý účinek. Kromě toho vždy, když se ukáže, že nějaký předpis Společenství je v rozporu s právní úpravou některého členského státu, znovu se potvrdí před více než čtyřiceti lety vyhlášená

57 — Výše uvedený rozsudek Unilever, body 50 a 51 (poznámka pod čarou 53).

58 — Výše uvedený rozsudek Fratelli Costanzo (poznámka pod čarou 12).

59 — Směrnice Rady ze dne 26. července 1971 o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek na stavební práce (Úř. věst. L 185, s. 5).

60 — Výše uvedený spis Tridimas, T., s. 334: „Although [the Court] did not examine specifically the implications of allowing reliance on the directive, it did not consider as impermissible horizontal effect the adverse legal implications that would inevitably flow for the successful tenderer by the annulment of the tendering authority's decision".

61 — Rozsudek ze dne 16. září 1999, World Wildlife Fund a další (C-435/97, Recueil, s. I-5613), body 69 až 71.

62 — Rozsudek ze dne 12. listopadu 1996, Smith & Nephew a Primecrown (C-201/94, Recueil, s. I-5819), bod 39.

63 — Směrnice Rady ze dne 26. ledna 1965 o sbližování právních a správních předpisů týkajících se léčivých přípravků (Úř. věst. 1965, 22, s. 369).

64 — Rozsudek ze dne 7. ledna 2004, Wells (C-201/02, Recueil, s. I-723), bod 57.

65 — Rozsudek ze dne 9. března 1978, Simmenthal (106/77, Recueil, s. 629), bod 17.

66 — Viz Simon, D., *La directive européenne*, Dalloz 1997, s. 95: „l'obligation d'écarter les règles nationales contraires au droit communautaire s'impose au juge national en vertu du principe de primauté, y compris si la norme en cause est dépourvue d'effet direct".

přednost bez ohledu na to, o jaký zdroj práva Společenství se jedná: zda o Smlouvu [67], nařízení nebo směrnici [68].

43. Mým cílem není v této fázi řízení obhajovat přímý horizontální účinek směrnic neprovedených do vnitrostátního právního řádu, které splňují podmínky dané judikaturou. Stejně tak není mým cílem vyzývat vnitrostátní soudy, aby tyto směrnice používaly a zasahovaly tak do oblasti příslušnosti vnitrostátního zákonodárce.

Nemohu však souhlasit ani s těmi, kdo tvrdí, že v případě, jakým jsou projednávané věci, se mohou jednotlivci dovolávat pouze odpovědnosti státu za škody způsobené nesplněním povinností, které pro něj vyplývají z práva Společenství, jelikož podle Soudního dvora má toto řešení podpůrný charakter a za takového předpokladu by se bralo v úvahu pouze tehdy, jestliže by ostatní vnitrostátní předpisy přijaté za účelem provedení směrnice 93/104 nemohly být vyloženy v souladu se zněním a účelem této směrnice.

44. Za okolností v projednávaných věcech brání Soudnímu dvoru úloha garanta jednotného výkladu práva Společenství, která mu náleží zejména v rámci jeho příslušnosti ohledně předběžných otázek, nenechat vnitrostátnímu soudu jinou možnost než uplatnit ustanovení vnitrostátního právního řádu [69], které je v rozporu se zněním čl. 6 bodu 2 směrnice 93/104 i s účelem směrnice zlepšit bezpečnost, hygienu a zdraví pracovníků [70].

45. Vzhledem k tomu, že čl. 6 bod 2 směrnice 93/104 je předpisem natolik jasným, přesným a bezpodmínečným, že není potřeba žádného zásahu ze strany vnitrostátního zákonodárce [71], a že německý soud může využít jiná ustanovení zákona o pracovní době než je čl. 7 odst. 1 bod 1

67 — Viz rozsudek ze dne 15. července 1964, Costa/ENEL (6/64, Recueil, s. 1141), zejména s. 1158 až 1160.

68 — Rozsudek ze dne 5. dubna 1979, Ratti (148/78, Recueil, s. 1629), body 20 až 24. Generální advokát Van Gerven v bodě 9 stanoviska ve věci Marleasing uvádí toto: „Směrnice má [...] mimoto, jakožto prvek práva Společenství, přednost před všemi předpisy vnitrostátního práva. To platí zejména, pokud se jedná o vnitrostátní předpisy [...], které se týkají oblasti práva upravené směrnicí."

69 — Prechal, S.: *Directives in European Community Law. A Study of Directives and Their Enforcement in National Courts*, Clarendon Press Oxford, 1995, s. 229: „The domestic courts are here operating within the context of Community law. For this very reason Community law and, specially Article 5 of the Treaty, may not only require them to do something positive but may also stop them if they should transcend the limits of what is considered as acceptable under Community law".

70 — Lenaerts, K.: „L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples", v *Cahiers de droit européen*, 1991, s. 3 a 41, zejména s. 38: „Le juge aura généralement tendance à interpréter la norme nationale concernée dans le sens de la directive et de garantir de la sorte l'effet utile de la directive dans les relations entre particuliers"; Morris, P.E.: „The direct effect of directives – some recent developments in the European Court ?", v *The journal of business law*, květen 1989, s. 233 a 245, zejména s. 241: „if national judiciaries respond positively to this exhortation something approaching horizontal direct effect may be achieved by a circuitous route. The substantive contents of directives could gradually percolate into private legal relationships without the problems which investing directives with horizontal direct effect would bring in its train, most notably the erosion of legal certainty, the risk of a national judicial revolt and the distortion of article 189".

71 — Rozsudek ze dne 5. března 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame a další (spojené věci C-46/93 a C-48/93, Recueil, s. I-1029), bod 22.

písm. a), není třeba vyzývat pracovníky, aby podali žalobu na náhradu škody proti státu. Jakmile se na žalobce použije vnitrostátní právo způsobem, jenž je v souladu se směrnicí, může se podnikatel v případě, že se bude cítit poškozen, vždy obrátit na veřejné orgány odpovědné za tuto situaci.

46. Musím dodat, že zájem směrnice 93/104 chránit pracovníky jakožto slabší stranu pracovního vztahu musí být vnitrostátním soudem brán v úvahu vždy při výkladu vnitrostátní právní úpravy provádějící směrnici [72]. Sám Soudní dvůr v rozsudku Unilever [73] se věnoval zdůraznění rozdílu mezi směrnicemi, které zakládají práva a povinnosti pro jednotlivce, a směrnicemi, které tak nečiní.

47. Zdá se tedy vhodné doporučit Arbeitsgericht Lörrach, aby přijal svou odpovědnost soudního orgánu Společenství a pokračoval ve směru, který vytyčily Juzgado de Primera Instancia de Oviedo, Tribunal Superior de Justicia de Cataluña, Juzgado de Primera Instancia n° 35 de Barcelona, Audiencia Provincial de Sevilla, Arbeitsgericht Hamburg, Tribunale Civile de Bologna, Corte suprema di cassazione a Pretore de Brescia.

48. Z důvodů výše uvedených navrhuji Soudnímu dvoru, aby určil, že čl. 6 bod 2 směrnice 93/104 brání uplatnění předpisu, jakým je čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) německého zákona o pracovní době, který umožňuje prodloužit prostřednictvím kolektivní smlouvy nebo podnikové dohody denní pracovní dobu nad deset hodin, pokud pracovní doba pravidelně a ve značné míře zahrnuje dobu pracovní pohotovosti, a to z důvodu, že stát nevyužil možnosti uvedené v čl. 18 odst.1 písm. b) i) této směrnice.

V důsledku toho je třeba vykládat článek 14 kolektivní smlouvy Červeného kříže v rozsahu, v jakém vychází z článku 7 Arbeitszeitgesetz, tak, že dotčení pracovníci nejsou nuceni pracovat více než v průměru čtyřicet osm hodin týdně, s ohledem na ustanovení čl. 16 bod 2 a čl. 17 odst. 4 směrnice 93/104 o stanovení referenčního období pro výpočet průměrné pracovní doby.

72 — Někteří autoři zdůrazňují, že jisté oblasti právního řádu, jako například oblast pracovního práva a práva na ochranu spotřebitele, které upravují vztahy mezi jednotlivci, se vyznačují pružností, která bez větších problémů umožňuje výklad vnitrostátních předpisů ve světle práva Společenství, což přispívá k jejich rozvoji. Viz Rodríguez Iglesias, G. C. a Riechenberg, K.: „Zur richtlinienkonformen Auslegung (Ein Ersatz für die fehlende horizontale Wirkung?)", *Festschrift für Ulrich Everling*, vol. II, s. 1229: „Es gibt Rechtsgebiete, die so flexibel ausgestaltet sind, dass eine Auslegung der einschlägigen innerstaatlichen Vorschriften im Lichte des Gemeinschaftsrechts ohne größere Schwierigkeiten möglich ist. Ein gutes Beispiel für eine Rechtsgebiet, das in allen Mitgliedstaaten in den letzten Jahren tiefgreifende Änderungen erfahren hat, ist das Arbeitsrecht. Auch jüngere Rechtsgebiete, wie das Verbraucherschutzrecht, dürften für eine solche Rechtsfortbildung offen sein".

73 — Výše uvedený rozsudek Unilever (poznámka pod čarou 53).

IV – Závěry

49. Vzhledem k výše uvedeným úvahám znovu navrhuji Soudnímu dvoru, aby na třetí otázku položenou Arbeitsgericht Lörrach v této věci odpověděl takto:

„Článek 6 bod 2 směrnice Rady 93/104/ES ze dne 23. listopadu 1993 o některých aspektech úpravy pracovní doby je jasný, přesný a bezpodmínečný, a to i v případě, kdy členské státy stanoví odchylky od referenčního období stanoveného v čl. 16 bodě 2 této směrnice. Kromě toho přiznává práva jednotlivcům, takže se jej mohou dovolávat před vnitrostátními soudními orgány, pokud jej členský stát správně neprovedl do vnitrostátního právního řádu ve stanovené lhůtě. Avšak s ohledem na skutečnost, že původní řízení jsou řízeními mezi jednotlivci, nemohou dotčení pracovníci využít přímý účinek tohoto ustanovení.

Článek 6 bod 2 směrnice 93/104 brání právní úpravě, jakou je čl. 7 odst. 1 bod 1 písm. a) Arbeitszeitgesetz, který umožňuje prodloužit prostřednictvím kolektivní smlouvy nebo podnikové dohody pracovní dobu nad deset hodin, pokud pracovní doba pravidelně a ve značné míře zahrnuje dobu pracovní pohotovosti, jestliže stát nevyužil možnost zakotvenou v čl. 18 odst. 1 písm. b) i) této směrnice. V důsledku toho je třeba vykládat článek 14 kolektivní smlouvy o pracovních podmínkách zaměstnanců, pracovníků a učňů německého Červeného kříže v rozsahu, v jakém vychází z článku 7 Arbeitszeitgesetz, tak, že dotčení pracovníci nejsou nuceni pracovat déle než v průměru čtyřicet osm hodin týdně s ohledem na ustanovení čl. 16 bod 2 a čl. 17 odst. 4 směrnice 93/104 o stanovení referenčního období pro výpočet průměrné pracovní doby."